

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŐTIRMALAR DERĐİŐİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research
Cilt: 13 Sayı: 72 Ağustos 2020 & Volume: 13 Issue: 72 August 2020
www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

KALKOLİTİK ÇAĞ'DA ORTA KIZILIRMAK HAVZASI MIDDLE KIZILIRMAK BASIN IN CHALCOLITHIC AGE

Veli ÜNSAL*

Öz

Tarih boyunca insanlar bir yeri ya da bir bölgeyi yerleşme yeri olarak seçerken o yerin birçok özelliğini göz önünde bulundurmuşlardır. Orta Kızılırmak Havzası'nın en eski çağlardan itibaren gerek su kaynakları açısından zengin olması, gerekse jeopolitik ve stratejik özelliklerinin uygunluğu, bu coğrafyanın binlerce yıldır insan topluluklarının mekânı olmasına sebep olmuştur. Coğrafi konum itibarıyla Orta Kızılırmak Havzası, Anadolu'nun orta bölgesi durumundadır. Bu coğrafi konum bu alana, Anadolu'nun doğu-batı ve kuzey-güneyi arasındaki kültür akışı görevini yükler. Bu nedenle bu bölge, tarih öncesi çağların en başından itibaren, pek çok kültürün hem uğrak yeri hem de kavşak noktası olmuştur. Bu alan tarih öncesi çağların en başından itibaren yerleşme görmüş, özellikle MÖ. 4. bin yılda Kalkolitik Çağ'dan itibaren ise çok yoğun bir seviyeye ulaşmıştır. Ayrıca Kalkolitik Çağ'ın Anadolu'da şehirleşmenin ortaya çıkması açısından bir başlangıç olarak kabul edilmesi bu çalışmanın önemini artırır. Bu çalışma bölgenin bu dönemine ışık tutacağı gibi, Kalkolitik Çağda yerleşmelerin nerelerde yoğunlaştığı konusundaki sorulara da cevap verecektir. Ayrıca bölgede yer alan bu döneme ait birçok kültür varlığının bilim dünyasına tanınmasına da katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler, Orta Kızılırmak Havzası, Kayseri, Kırıkkale, Kırşehir, Nevşehir, Yozgat, Kalkolitik Çağ.

Abstract

Throughout history, when selecting a place or a region as a location of settlement, the people have taken many features of the location into account. Because the Middle Kızılırmak Basin has been rich in water resources since the earliest times and its geopolitical and strategic features have been suitable for settlement, this geography has been the site of human communities for thousands of years. In terms of geographical location, the Middle Kızılırmak Basin are in the middle of Anatolia. Because of its geographical location, this region is responsible for the flow of culture between east and west, and north and south of Anatolia. In this region settlement movements had started beginning of the prehistoric era in Chalcolithic Age especially in the 4th millennium BC, reached a very intense level. Furthermore, the acceptance of the Chalcolithic age as a prelude to the emergence of urbanization in Anatolia increases the importance of this study. This study not only will shed light on the history of the that period in the region but also it will reveal how and where the settlement activities were intensified in Chalcolithic ages. It will also contribute to the recognition of many cultural beings of prehistoric ages in the region by the scientific world.

Keywords, Middle Kızılırmak Basin, Kayseri, Kırıkkale, Kırşehir, Nevşehir, Yozgat, The Chalcolithic Age.

* Prof. Dr., Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, ORCID: 0000-0002-8907-6153, unsalveli@hotmail.com

Giriş

Kalkolitik yani Bakır Taş Çağı adı verilen bu safhaya “İleri Üretici Dönem”¹ de denir. Bu çağın en belirgin özelliği, madenin keşfi ile taş aletlerin yerini bakırın almasıdır. Başlangıçta maden, ziynet eşyası ve iğne gibi eserlerin yapımında kullanılacak kadar nadirdi. Daha sonraları, madenin artmasına bağlı olarak, silahlar da madenden yapılmaya başlandı. Ancak eski devrin cilalı taş baltaları, obsidyen aletleri, kemik ve pişmiş topraktan yapılan araç-gereçleri az da olsa varlığını ve kullanımını sürdürmüştür (Dinçol, 1982, 14; Akurgal, 1999, 8; Yıldırım, 2002, 29; Sevin, 2003, 78; Bahar, 2010, 184). Anadolu’nun Kalkolitik Çağı genellikle M.Ö. 5500-3000 yılları arasına tarihlendirilir². Bu çağda, uygarlık ve yaşam biçiminde Neolitik Çağa göre köklü değişiklikler olmamış ise de, tarım ilerlemiş, aletler daha da gelişmiş ve yerli ve yabancı birçok bilim adamına göre şehirleşmeye giden süreç ortaya çıkmıştır. Dokumacılığında yine bu çağda başladığı sanılmaktadır. Çömlekler, çömlekçi çarkı henüz bilinmediğinden elde yapılmakta, bazı yerlerde ise bunların üzerine kalın bir astar çekildikten sonra geometrik süslemelerin yapıldığı görülmektedir. Yapılan kazılarda, bu dönem kalın tabakalar halinde görüldüğünden uzun süre devam ettiği anlaşılmıştır. Mezopotamya seramiklerinin etkisi olmakla beraber Anadolu seramiği hiçbir zaman bunların taklidi olmamıştır. Yine de bu çağı diğer bölgelerden ayırıcı özellikler net olarak ortaya konulabilmiş değildir (Memiş, 1989, 9; Kınal, 1991, 18; Akurgal, 1995, 24).

Anadolu’nun büyük bir bölümünde yaşanan Kalkolitik Çağ kültürleri değişik coğrafi koşullar, farklı kültür gelenekleri, etnik yapıdan kaynaklanan sebepler ve özellikle de madenlere bağlı olarak farklılıklar gösterir.

Orta Kızılırmak Havzası Kalkolitik Çağ’da yoğun bir yerleşime uğramıştır. Son yıllarda artarak devam eden yüzey araştırmaları, bölgede bu döneme ait yerleşmelerin hem sayısının artmasını hem de bölgenin bu döneminin aydınlatılmasını sağlamıştır.

Orta Kızılırmak Havzası’nın geneli Kalkolitik Çağ’da yoğun bir yerleşime sahne olmuştur. Bu çalışmaya havzanın Kayseri, Kırıkkale, Kırşehir, Nevşehir ve Yozgat illeri dâhil edilmiştir.

1. Kalkolitik Çağda Kayseri ve Çevresi

Havzanın en önemli kentlerinden biri olan Kayseri ve çevresinde tespit edilen bu döneme ait yerleşmeler şunlardır. Aşağı Küçük Örtülü, Çağla Tepesi, Çayır, Dolma Tepe, Fıraktın, İktepe, Karapınar, Küçük Höyük, Sarıca Tepesi, Soğulca Höyük ve Tavla Höyük.

1.1. Aşağı Küçük Örtülü

Kayseri ili Sarız ilçesine yaklaşık 19 km. uzaklıkta bulunan Büyük Örtülü Köyü’nün hemen doğusunda ve Sarız-Afşin karayolunun kuzeyinde yer alan bir yerleşmedir. İçinde bulunduğu vadiye ve adı geçen yola hâkim bir konumdadır. Yaklaşık olarak 50x100 m. boyutlarında ve 30 m. yüksekliğindedir. Kuzeyinde oldukça sarp bir kayalık bulunmaktadır ve yamaç yerleşmesi görünümündedir. Kuzeyinde bir su kaynağı bulunan yerleşmeden elde edilen çanak çömleklerin çoğu Kalkolitik Çağ’a aittir. Bunun yanında yerleşmeden az miktarda Eski Tunç Çağı keramikleri ile bol miktarda çakmaktaşı ve obsidyen alet parçaları toplanmıştır (Girginer et al, 2006, 297).

1.2. Çağla Tepe

Kayseri ili Sarız ilçesine bağlı Kurudere Köyü’nün yaklaşık 500 m. kadar batısında yer alır. Kaçak kazılarla tahrip edildiği görülen yerleşmenin güneyinden Sarız Nehri geçmektedir. Kaçak kazıların yapıldığı alan aynı zamanda geç döneme ait bir yığma mezar alanıdır. Çağla Tepe’sinden ve yamaçlarından elde edilen çanak çömleklerin geneli Kalkolitik Çağ çanak çömlekleridir. Ayrıca yerleşmeden çok sayıda obsidyen alet ve parçaları da ele geçirilmiştir (Girginer et al, 2006, 295).

¹ Kalkolitik terimi, bakır (Khalkos) ve taş (Lithos) kelimelerinden türetilerek, Kalkolitik Çağ ya da Bakırtaş Çağı anlamında kullanılmıştır. Ancak zamanla “İleri Üretimlik Çağı” bk.; Sevin, 2003, 78.; Yıldırım, 2002, 28, veya “İlk Üretim Safhası” gibi tanımlarla da anılmıştır, bk.; Esin, 1969, 18.; Esin, 1979, 5 vdd.

² Bu dönemin tarihlendirilmesi konusunda farklı tarihler önerilmiştir. Memiş, M.Ö. 5000-3000 yılları arasına (Memiş, 1989, 10.); Lloyd eserinin başına koyduğu zaman dizinde M.Ö. 4500-3000 yıllarına (Lloyd, 1998, IV.); Naumann, bu çağın sınırlarının kesin olarak saptanamadığını belirtmekle birlikte, M.Ö. 6. bin yıl ortası ile 4. bin yılsonlarına yerleştirmektedir (Naumann, 1998, 495); Sevin ise, Naumann’ın verdiği tarihe yakın bir tarihleme ile M.Ö. VI. bin yılın ilk yarısı ve IV. bin yılın sonlarını önerir (Sevin, 2003, 78). Son olarak bu dönemi Aktüre M.Ö. 5600-3500 arasına tarihlemektedir. Aktüre, 1997, 62.

1.3.Çayır

Kayseri ili merkez ilçeye bağlı Düğer Köyü'nün yaklaşık 1 km. kadar güneyinde yer alan küçük bir höyüktür. Yerleşme 80 m. çapında ve 4.5 m. yüksekliğindedir. Jiaa³ adına gerçekleştirilen 1990 yılı Orta Anadolu çalışmaları sırasında tespit edilmiştir. Buna göre birçok tabakaya sahip olan höyükten bilhassa Kalkolitik Çağ ve sonrasına tarihlenen çanak çömlek parçaları elde edilmiştir (Omura, 1992, 546).

1.4.Dolma Tepe

Kayseri İli Bünyan İlçesi'ne bağlı Burhaniye Köyü'ne yaklaşık olarak 2 km. uzaklıkta yer alan bir höyüktür. Yerleşme aynı zamanda Kültepe'nin de 14 km. kadar kuzeydoğusundadır. Hemen yanından Kayseri-Sivas karayolu geçen yerleşmenin güneybatısında ise, Sarımsaklı Çayı ve Barajı yer almaktadır. Yaklaşık 12 m. yüksekliğinde ve 150 m. çapında olan höyük, Kültepe kazılarını yürüten Kulakoğlu ve ekibi tarafından tespit edilmiştir. Anadolu'daki nerdeyse tüm yerleşmelerde görülen kaçak kazı izlerine bu höyükte de rastlanmıştır. Yerleşmeden ağırlıklı olarak Kalkolitik Çağ ve sonrasına ait çanak çömlek parçaları elde edilmiştir (Kulakoğlu et al, 2010, 309).

1.5.Fraktin Höyük

Fraktin Höyük, Kayseri ili Develi İlçesi'ne bağlı Gümüşören (Fraktin) Köyü'nün kuzeyindedir (Kulakoğlu, 2011, 413). Hitit kaya kabartmasının 300 m. doğusunda, küçük bir vadi ile ayrılan kayalık yükseltinin hemen üzerindedir (Harmankaya et al, 1998, Fraktin). Bu kayalık alanda 1947'de Özgüç yönetiminde kazı yapılmıştır (Özgüç, 1948, 260-266). Kalınlığı 30 cm.yi bulan kültür dolgusu içerisinde Eski Tunç Çağı bulguları arasında, koyu krem hamurlu ve astarlı koyu kahverengi boyalı Kalkolitik Çağ buluntularına rastlanmıştır (Özgüç, 1956, 59-64).

1.6.İkitepe

Kayseri ili Develi İlçesi'ne bağlı Çayırözü Köyü'nün 700 m. kadar güneydoğusundadır. Orta büyüklükte bir höyük olan İkitepe, yaklaşık olarak 19-20 m. yüksekliğinde ve 170 m çapındadır (Harmankaya et al, 1998, İkitepe; Kulakoğlu, 2012, 222).

Yerleşme ilk olarak Jiaa gerçekleştirilen 1990 yılı Orta Anadolu çalışmaları sırasında tespit edilmiş, daha sonraları Girginer ve ekibi tarafından ziyaret edilmiştir. Omura, höyükten elde edilen buluntular hakkında ayrıntılı bilgi vermemekle birlikte yerleşmenin yüzeyinde Kalkolitik Çağ, Eski Tunç, Orta ve Geç Tunç ile Demir Çağı'na tarihlenen çanak çömlek parçaları bulunmuştur (Omura, 1992, 546). Çanak çömlek buluntuları ile ilgili, yerleşmeyi 2005 yılında ziyaret eden Girginer ve ekibi de hemen hemen aynı kanaate sahiptir. Girginer bunların dışında yerleşmeden antropomorfik bir kutsal ocak ayağı, pişmiş toprak ağırşak, obsidyen ve sileks alet ile parçaları ele geçirdiğinden bahseder (Girginer, 2007, 183).

1.7.Karapınar Höyük

Kayseri İli Sarız İlçesi'ne bağlı Karapınar Köyü'nün 1 km. kadar güneyinde yer almaktadır. Küçük bir yerleşme olan Karapınar Höyük, ortalama 30x40 m. boyutlarında ve 20 m. yüksekliğindedir. Girginer tarafından incelenen yerleşmede geç döneme ait olduğu düşünülen bir yapının temel taşları tespit edilmiştir. Ayrıca yerleşmeden yoğun olarak Kalkolitik ve Eski Tunç Çağı'na tarihlenen çanak çömlek parçaları ile geç dönem malzemesi elde edilmiştir (Girginer et al. 2006,296).

1.8.Küçük Höyük

Kayseri ili Özvatan İlçesinde yer almaktadır. Alçak, yayvan ve adı gibi küçük bir höyüktür. Tarım arazilerinin içinde kalmasından ötürü höyüğün bir kısmı tahrip edilmiştir. Kültepe kazılarını yürüten Kulakoğlu ve ekibi tarafından tespit edilen yerleşmeden İlk Tunç Çağı ve Son Kalkolitik Çağ'a ait çanak çömlek parçaları elde edilmiştir. Höyükte çalışmayı gerçekleştirenler göre Kayseri Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen Eski Tunç Çağı Felahiye Definesi eserleri, bu bölgede ele geçen eserlerdir (Kulakoğlu, 2011, 414).

³ Japonya Anadolu Arkeoloji Enstitüsü adına gerçekleştirilen çalışmalar için bk., <http://www.jiaa-kaman.org/en/>

1.9.Sarıca Tepesi

Kayseri ili, Develi İlçesine bağlı Sarıca Köyü'nün hemen güneyindedir. Develi-Yahyalı karayolu üzerinde yer alan höyük, Güneri (Güneri, 2005, 49 vd.) ve Girginer (Girginer, 2007, 183 vd.) tarafından incelenmiştir. Küçük bir yerleşme olan höyük, yaklaşık olarak 15 m. yüksekliğinde ve 50 m. çapındadır. Deve Tepesi olarak da bilinmektedir. Höyüğün bir kısmı Anadolu'daki birçok höyükte karşılaşıldığı gibi yol ve tarla açmak için tahrip edilmiştir. Höyükten bol miktarda Kalkolitik ve Eski Tunç Çağı'na ait mallar ile dilgi ve obsidyen parçaları ele geçirilmiştir (Girginer, 2007, 183-184).

1.10.Soğulca Höyük

Kayseri İli, Kocasinan İlçesi, Molu Köyü'nün 2 km kuzeybatısında yer almaktadır. 2010 yılında Kulakoğlu ve ekibi tarafından gerçekleştirilen yüzey araştırmasında tespit edilmiştir (Kulakoğlu, 2012, 220). Doğal bir kaya üzerinde yer alan höyük bölgede varlığı bilinen yerleşmeler arasında en fazla tahribe uğrayandır. Öyle ki iş makineleri tarafından gerçekleştirilen bu tahribat höyüğü yok olma tehlikesi ile karşı karşıya getirmiştir. Gerek bu tahribat çukurlarından gerekse yerleşmeden elde edilen çanak çömlekler Kalkolitik Çağ, Eski ve Orta Tunç Çağı ile Demir Çağı'na kadar uzanmaktadır (Kulakoğlu et al. 2012, 220, Resim, 9-10).

1.11.Tavla Höyük

Kayseri İli Sarız İlçesi'ne bağlı Tavla Köyü'nün hemen kuzeyinde ve Köyünü adı verilen bir mevkiye yer almaktadır. Yükseltisini kaybettiği anlaşılan höyük, yaklaşık 40x40 m. boyutlarında ve 2.5 m. yüksekliğindedir. Girginer tarafından incelenen yerleşmeden Kalkolitik ve Eski Tunç Çağı'na tarihlenen çanak çömlek parçaları toplanmıştır. Toplanan çanak çömleklerin neredeyse tamamına yakını Kalkolitik Çağ malzemeleri oluşturur. Çanak çömlekler arasında içi siyah dışı kırmızı perdahlı mallar, kaba mallar, çok iyi perdahlı vazo ve çömlekçikler ile kazı bezemeli parçalar bulunmaktadır. Tavla Höyük'ten elde edilen kazı bezemeli Kalkolitik Çağ çanak çömlekleri Orta Anadolu'da pek çok yerleşmeden bilinmektedir. Bunlardan başka yerleşmeden çakmaktaşı alet ve obsidyen dilgiler toplanmıştır (Girginer et al. 2006,296).

2. Kalkolitik Çağ'da Kırıkkale ve Çevresi

Havzanın çalışma alanına dâhil edilen bir diğer kent Kırıkkale'dir. Kırıkkale ve çevresinde tespit edilen bu döneme ait yerleşmeler şunlardır. Kuzeren, Kültepe, Sulucatepe ve Yeniyanan.

2.1.Kuzeren

Kırıkkale ili, merkez ilçeye bağlı Kızıldere Köyü'nün 3.5 km. kadar güneybatısındadır. Orta büyüklükte bir höyük olan yerleşme, yaklaşık olarak 175 m. çapında ve 8.5 m. yüksekliğindedir (Harmankaya et al, 1998, Kuzeren).

Yerleşme ilk olarak Jiaa adına gerçekleştirilen 1991 yılı İç Anadolu çalışmaları sırasında tespit edilmiştir. Tarım arazilerinin içinde kalmasından ötürü büyük bir kısmı tarla olarak kullanılan höyüğün, bazı yerlerinde de kaçak kazı izlerine rastlanmaktadır. Ayrıca höyüğün üzerinde moloz taşlara rastlanmış ve bunların yerleşmeye ait temel ve yapı duvarlarının taşları olabileceği düşünülmüştür. Omura, höyükten elde edilen buluntular hakkında ayrıntılı bilgi vermemekle birlikte yerleşmenin yüzeyinde Kalkolitik Çağ ve Eski Tunç Çağı'na ait çanak çömlek parçaları toplandığını belirtmiştir. Bunun yanı sıra MÖ. I binin sonlarına ait boyalı çanak çömlek parçaları ile çok sayıda cüraf parçasına rastlandığı ifade edilmiştir (Omura, 1993, 367, Res, 4-4, 5, 7).

2.2.Kültepe

Kırıkkale ili, Delice ilçesi, Çongar Köyü'nün yaklaşık olarak 3.5 km. doğusundadır. Hemen hemen 8.5 m. yüksekliğinde ve 110 m. çapında olan höyük, orta büyüklükte bir yerleşmedir (Harmankaya et al, 1998, Kültepe- Kırıkkale).

Yerleşme ilk olarak Jiaa adına gerçekleştirilen 1991 yılı İç Anadolu çalışmaları sırasında tespit edilmiştir. Çanak Çömlek buluntularına göre höyükteki ilk yerleşme Kalkolitik Çağ'da başlamıştır. Bu yerleşmeden de elde edilen ve Orta Anadolu Kalkolitik Çağ'da sıkça görülen meyvelik parçalarının sayısı oldukça fazladır. Bunlardan başka höyükten Eski, Orta ve Geç Tunç Çağı ile Demir Çağı çanak çömlekleri de toplanmıştır (Omura, 1992, 547, Res, 7-11).

2.3.Sulucatepe

Kırıkkale ili Keskin ilçesine bağlı Cinali Köyü'nün yaklaşık olarak 1.5-2 km. kadar kuzeybatısında ve adı geçen köye ait Suluca Mevkii'nde yer almaktadır (Harmankaya et al, 1998, Sulucatepe). Höyüğün hemen güneyi Cinali Köy'ünden Keskin istikametine giden yol tarafından ciddi biçimde tahrip edilmiştir. Gerçek boyut ve yüksekliğini kaybetmekle beraber höyük yaklaşık 7 m. yüksekliğinde ve 100 m. çapındadır. Yerleşme ilk olarak Jiaa adına gerçekleştirilen 1990 yılı Orta Anadolu çalışmaları sırasında tespit edilmiştir. Höyükten elde edilen çanak çömlekler arasında Kalkolitik Çağ'dan Klasik Döneme kadar giden malzemelere rastlanmıştır (Omura, 1992, 548).

2.4.Yeniyapan

Kırıkkale ili Delice İlçesi'ne bağlı Yeniyapan Köyü'nün hemen doğusunda yer alan yerleşme doğal bir tepe üzerindedir (Harmankaya et al, 1998, Yeniyapan). İlk olarak Jiaa adına gerçekleştirilen 1990 yılı Orta Anadolu çalışmaları sırasında tespit edilmiştir. Yerleşmeden özellikle krem astarlı, kahverengi ya da siyah boya bezemeli Kalkolitik Çağ malzemelerinin yanı sıra Eski Tunç Çağı ve Demir Çağı çanak çömlekleri elde edilmiştir (Omura, 1992, 547, Res, 7/3-6).

Kırıkkale ve çevresindeki Kalkolitik Çağ çanak çömleklerinin ele geçtiği yerleşmeler genellikle Delice ırmağı boyunca izlenmektedir. Bu bölgede yaşanan Kalkolitik Çağ kültürü, Alishar Höyük kültürü ile doğrudan ilişkilidir. Kırşehir ve çevresini de kapsayan bu kültüre ait çanak çömlekler meyveliklerden, yivlerle süslenmiş veya boyalı mallardan oluşmaktadır. Bu mallar ince hamurlu, çok iyi perdahlıdır. Kızılırmak kavsini dışında alanda Kalkolitik Çağ kültürünü en iyi şekilde temsil eden bu tipik çanak çömlek parçalarına bu kavsin dışında rastlanmaması bu tür malların bu yöreye özgü olduğu göstermektedir.

3.Kalkolitik Çağ'da Kırşehir ve Çevresi

Kalkolitik Çağ'dan itibaren Anadolu'nun genelinde olduğu gibi Orta Kızılırmak Havzası'nda yer alan Kırşehir ve çevresinde de hem nüfus olarak hem de bu döneme ait yerleşmelerin sayısı bakımından bir artış gözlemlenmektedir. Tarih öncesi dönemlerden Paleolitik, Epipaleolitik ve Neolitik Çağlarda bilinmeyen nedenlerden ötürü, herhangi bir yerleşmeye rastlanmayan Kırşehir ve çevresinde ilk iskân izleri Kalkolitik Çağda görülür. Daha önce de ifade edildiği gibi Orta Kızılırmak Havzası'nın neredeyse Kırşehir hariç tüm illerinde Paleolitik, Epipaleolitik ve Neolitik Çağlara ait yerleşmelere rastlanır. Bir başka ifade ile bölgenin kuzey, güney ve doğusunda adı geçen dönemlerin tümünde yerleşme ya da bir takım buluntulara rastlanırken, Kırşehir'de henüz söz konusu çağlara ait verilere tesadüf edilmemiştir. Bunun sebebi her ne kadar bilinmemekle birlikte, bölgede bu dönemlere yönelik gerçekleştirilen araştırmaların yeterli düzeyde olmamasında aranabilir.

3.1.Darıözü Göleti (1)

Darıözü Göleti (1), Kaman Kalehöyük'ün 3 km. batısında yer almaktadır. Jiaa adına gerçekleştirilen çalışmalar kapsamında Omura tarafından 2000 yılı Orta Anadolu yüzey araştırmaları sırasında saptanmıştır. Bol miktarda Kalkolitik Çağ seramiklerine rastlanmıştır. Bu bölgenin seramiklerinin Alishar'ın Kalkolitik Çağ seramikleri ile çağdaş olduğu düşünülmektedir. Ayrıca bu alanda ele geçen seramikler, Kızılırmak kavsinin güneyinden çok, Kızılırmak kavsinin kuzeyine özgüdür (Omura, 2002_a, 304, 306).

3.2.Darıözü Göleti (2)

Darıözü Göleti (2), Kaman Kalehöyük'ün 3 km. batısında yer almaktadır. Jiaa adına gerçekleştirilen çalışmalar kapsamında Omura tarafından 2000 yılı Orta Anadolu yüzey araştırmaları sırasında saptanmıştır.

Birbirlerine çok yakın bir alanda yer aldıklarından Darıözü Göleti (1) ve Darıözü Göleti (2) yerleşmelerinin seramik buluntuları birbirlerinin benzeridir. Bol miktarda Kalkolitik Çağ mallarına rastlanan her iki yerleşmenin seramikleri Kızılırmak kavsinin güneyinden çok Kızılırmak kavsinin kuzeyi ile ilişkilidir. Alishar'ın Kalkolitik Çağ seramikleri ile çağdaş olduğu düşünülmektedir. (Omura, 2002_a, 304, 306).

3.3.Darıözü (1)

Kaman Kalehöyük'ün 3 km. kuzeybatısında, Darıözü Göleti (1) ve Darıözü Göleti (2)'nin hemen kuzeyinde yer almaktadır.

Jiaa adına gerçekleştirilen çalışmalar kapsamında Omura tarafından 2000 yılı Orta Anadolu yüzey araştırmaları sırasında saptanmıştır. Bol miktarda Kalkolitik Çağ seramiklerine rastlanmıştır. Alishar'ın Kalkolitik Çağ seramikleri ile çağdaş olduğu düşünülen bu bölgenin seramikleri Kızılırmak kavsının güneyinden çok Kızılırmak kavsının kuzeyine özgüdür (Omura, 2002_a, 304, 306).

3.4.Hacı Evrasim'in Tarlası

Kaman Kalehöyük'ün 200 m. kuzeydoğusunda yer alır. Eski Ankara-Kayseri karayolunun hemen kenarındadır. Jiaa adına gerçekleştirilen çalışmalar kapsamında Omura tarafından 2001 yılı İç Anadolu yüzey araştırmaları sırasında saptanmıştır.

Hacı Evrasim'in Tarlası adı verilen bu yerleşmeden çok sayıda Kalkolitik Çağ çanak çömleği toplanmıştır. İki gruba ayrılan Kalkolitik Çağ seramiklerinden Hacı Evrasim'in Tarlası'ndan elde edilenler Omura tarafından ilk gruba dâhil edilmiştir. Kızılırmak kavsine özgü olduğu düşünülen bu mallar oyma ve nakışlı seramik parçalarıdır. Hacı Evrasim'in Tarlası'ndan elde edilen bu çanak çömlek türleri ile Alacahöyük ve İkiztepe'de ele geçen çanak çömlekler büyük oranda birbirine benzemektedir. (Omura, 2003_a; 272; Omura, 2008_a, 214).

3.5.Hashöyük

Kırşehir'e 35 km. uzaklıktadır. Hashöyük Köyü sınırları içinde ve yayvan biçimli bir yerleşmedir. Höyük, 400 m. uzunluğunda, 300 m. genişliğinde ve yaklaşık olarak 8-10 m. yüksekliğindedir. (Harmankaya et al, 1998; Harmankaya-Erdoğan, 2002).

İlk defa 1929 yılında H.H. von der Osten tarafından tespit edilen höyükte (von der Osten, 1929, 148), 1931 yılında L. Delaporte tarafından bir mevsimlik kazı yürütülmüştür (Delaporte, 1932, 230-233). Bu ilk kazının sonuçlarını kontrol ya da teyit etmek amacıyla 1943 yılında Türk Tarih Kurumu adına, H. Çambel başkanlığında küçük bir sondaj yapılmıştır (Çambel, 1944, 157).

Delaporte'nin höyükte gerçekleştirdiği ilk kazının sonuçları kısmen yayınlanmasına rağmen, Çambel'in yaptığı çalışmalar hakkında bilgilerimiz yok denecek kadar azdır. Çambel'in yaptığı kazının bulguları İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Prehistorya Anabilim Dalı Laboratuvarı'nda, Delaporte'nin gerçekleştirdiği kazılarda elde edilen bulgular ise Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde bulunmaktadır.

Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından hazırlanan tescilli arkeolojik sit alanları listesinde yer alan höyükte kazılan alanın tümü 80x5-10 m. ölçülerindedir.

Yerleşmede üç tabakanın varlığı söz konusudur. En altta M.Ö. IV. bin yıla tarihlenen Geç Kalkolitik, ortada dört yapı katına sahip Eski Tunç Çağı ve son olarak en üstte de M.Ö. II. ve I. bin yılına ait buluntular veren Hitit ve Frig tabakası bulunmakatadır. Yapılan kazılarda yüzeyden 15.2 m. derine kadar inildiği belirtilmektedir (Delaporte, 1932, 230-233; Çambel, 1944, 157; Harmankaya et al, 1998; Harmankaya-Erdoğan, 2002).

Hashöyük'te ortaya çıkarılan bir başka önemli buluntu ise, M.Ö. III. bin yılda örneklerine Anadolu ve Ön Asya'da çokça rastlanan bir hançerdir⁴ (Keskin, 2003, 20).

Ayrıca Hashöyük'ün Tunç Çağı, Batı ve Orta Anadolu Tunç Çağ kültürleri ile ortak özellikler gösterir. Bu aynı zamanda Hashöyük'ün bu bölgelerle olan yakın ilişkisinin bir göstergesidir (Orthmann, 1963_b; 22.; Harmankaya et al, 1998; Harmakaya-Erdoğan, 2002).⁵

Hashöyük'te yapılan kazıların kısmi sonuçlarından elde edilen bulgulara göre, Alishar'ın Son Kalkolitik Çağ tabakasında varlığı bilinen siyah aklı mallara benzeyen parçaların bulunduğu söylenmektedir (Omura, 2003, 272). Ayrıca höyükte biçim bakımından Alishar ve Kültepe ile paralellik

⁴ Keskin eserinde, bu tip hançerleri Tip I olarak değerlendirmiş, belli başlı özelliklerini de şu şekilde vermiştir, Düz ya da oval kesitli, bıçağın ucu hafifçe yuvarlatılmış, omuzlar hafif eğimli, kenarlar düz. Dil kısmı belirgin değil, baş kısmı yuvarlak ya da hafifçe düzleştirilmiş. Perçin deliği yok. Bu tipe giren örnekler hançer formlarının en eski tiplerini oluşturmakla beraber İlk Tunç II dönemi sonuna kadar varlıklarını sürdürmüşlerdir (Keskin, 2003, 20); Stronach, ise bu malzemeyi 2 nolu basit kama tipine dahil eder (Stronach, 1957,, 92).

⁵ Hashöyük'ün Batı Anadolu Tunç çağ kültürleri ile olan ilişkisi yerleşmede ele geçen çift kulplu bardaklarla, Orta Anadolu ile olan ilişkisi ise Kültepe ve Alishar'ın İlk Tunç'tan Orta Tunç'a geçiş aşamasında görülen fincanlarla açıklanır (Orthmann, 1963_b; 22.; Harmakaya-Erdoğan, 2002).

gösteren Eski ve Orta Tunç çağına ait bazı kaplar ele geçirilmiştir⁶ (Harmankaya et al, 1998; Harmakaya-Erdoğu, 2002).

Gerek Orta Kızılırmak Havzası'nın gerekse Kırşehir ve çevresinin bu önemli yerleşmesinde gerçekleştirilen kazı sonuçlarının ayrıntılı olarak yayınlanmaması bölgenin Eskiçağ tarihi ya da arkeolojisine yönelik verilerin tam olarak ortaya çıkmamasına neden olmuştur.

3.6. İlkpınar

Kırşehir ili Merkez ilçeye bağlı Yarımkaale Köyü'nün 3.5 km. kadar güneydoğusundadır. Kuzey-güney yönünde 85 m., doğu-batı yönünde ise 94 m. uzunluğunda olan höyük, 3 m. yüksekliğindedir (Omura, 2003, 272). Omura başkanlığında İç Anadolu'da yürütülen Yüzey Araştırmaları'nın 2001 yılı çalışmaları sırasında saptanmıştır.

İlkpınar'dan toplanan Kalkolitik Çağ çanak çömlekleri, Omura tarafından iki gruba ayrılan Kalkolitik Çağ seramiklerinin ikinci grubuna dâhil edilmiştir. Bu mallar Alishar Kalkolitliğinin çanak çömlekleri ile benzer özellikler taşır. Bu mallar ağza doğru keskinleştirilmiş, çok iyi perdahlanmış ve çok iyi pişirilmiş durumdadır. İlkpınar yerleşmesinden bu özelliklere sahip çok sayıda seramik toplanmıştır. Bu tür mallara Alishar'dan başka Hashöyük, Çatalhöyük ve Can Hasan'da da rastlanılmıştır (Omura, 2003, 272).

3.7. Saraycık

Kırşehir il merkezinin güney-güneybatısındaki Saraycık Köyü'ne 4 km. uzaklıktadır. Bu alan günümüzde Hirfanlı Baraj Gölü yakınlarında ve Kızılırmak Nehri'nin güney yakasındadır (Harmankaya et el, 1998).

Omura, yerleşmenin bulunduğu bölgede kısa süreli çalışmalarda bulunulduğunu belirterek, Kalkolitik Çağ çanak çömleklerine rastlandığını ifade eder. Ancak çalışmanın sonunda bölgedeki yerleşmeleri gösterdiği haritasında Kalkolitik Çağ'a ait olan bu yerleşme yerini işaretlememiştir (Omura, 1991_a, 71).

3.8. Sarıkaya

Kaman Kalehöyük'ün 5 km. kuzeybatısında, Darıözü Göleti (1), Darıözü Göleti (2) ve Darıözü (1) yerleşmelerinin yakınlarında yer almaktadır.

Japon Orta Doğu Arkeoloji Enstitüsü adına gerçekleştirilen çalışmalar kapsamında Omura tarafından 2000 yılı Orta Anadolu yüzey araştırmaları sırasında saptanmıştır. Kalkolitik Çağ'a ait bol miktarda, tek renkli, iyi pişirilmiş ve perdahlı seramiklere rastlanmıştır. Bu alanda ele geçen seramikler, Kızılırmak kavsinin güneyinden çok Kızılırmak kavsinin kuzeyine özgüdür (Omura, 2002_a, 306)

3.9. Şekiller

Kırşehir il merkezinin güneydoğusunda Dağçiftliği Köyü'ne 1 km. mesafede Şekiller Mevkii'nde yer almaktadır (Harmankaya et al, 1998).

Omura yönetimindeki Japon ekibin 1989 yılı yüzey araştırmasında saptanmıştır. Höyük, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından hazırlanan tescilli arkeolojik sit alanları listesinde yer almaktadır. Omura tarafından Kalkolitik Çağ çanak çömleklerinin elde edildiği belirtilmektedir (Omura, 1991_a, 71).

4. Kalkolitik Çağ'da Nevşehir ve Çevresi

Havzanın çalışma alanına dâhil edilen bir diğer kenti Nevşehir'dir. Nevşehir ve çevresinde tespit edilen bu döneme ait yerleşmeler şunlardır. Civelek Mağarası, Külüntepe, Paşalı, Taşlıburun, Topakhöyük ve Yazıhöyük.

4.1. Civelek Mağarası

Nevşehir ili Gülşehir ilçesine 7 km. uzaklıktaki Civelek Köyü'nün yaklaşık olarak 2.2 km. kuzeyindedir. Kızılırmak Nehri'nin hemen yukarısındaki bu mağara Hırka Dağı'nın hemen güney

⁶ Yerleşmenin dört yapı katına sahip İlk Tunç tabakasında Kapadokya Malları, boya bezekli parçalar ve kırmızı ya da kahverengi zemin üzerine beyaz boyalı baklava dilimi bezekli parçalar dikkati çekmektedir. Bunların bir kısmı el, bir kısmı ise çark yapımıdır. Bu tip boyalı mallar ile İç Anadolu Bölgesi'nin güneyinde görülen boyalı mallar arasında benzerlikler bulunmaktadır. (Harmakaya-Erdoğu, 2002).

eteklerindedir (Harmankaya et al, 1998, Civelek Mağarası). Mağara, Gürlek Tepe olarak bilinen mevkideki su deposunun yaklaşık olarak 600 m. kuzeyinde ve bu tepenin doğu yamacının yukarı kesimindedir. Ana mekânı hemen hemen 22x11 m. boyutlarındadır. Ayrıca mağarada küçük galeriler de mevcuttur. Mağara, kış ayında küçük bir delikten su buharının çıkması üzerine çevredekiler tarafından fark edilmiş ve deliğin çevresi dinamitle patlatılarak genişletilmiştir. Oluşan bu delikten bir insanın rahatlıkla girebileceği bir giriş sağlanmış ve mağaranın içine bu açıklıktan girilerek içerdeki tüm kaplar ve bir takım taş eserler toplanarak Nevşehir Müzesi'ne teslim edilmiştir. Eserlerin buradan geldiğinin anlaşılması üzerine Nevşehir Müzesi'nden Gülyaz ile İtalyan Ulusal Doğal Mağara Bilimleri Enstitüsü'nden Bixio mağarada araştırma yapmışlardır (Gülyaz, 1996, 273). Araştırma küçük bir sondaj niteliğinde gerçekleşmiş ve mağara içindeki tüm buluntular büyük bir dikkatle toplanmıştır. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından hazırlanmış tescilli arkeolojik sit alanları listesinde yer almaktadır (Harmankaya et al, 1998, Civelek Mağarası).

Mağaranın içinden toplanan tüm çanak çömlekler Schachner başkanlığındaki bir ekip tarafından ayrıntılı bir şekilde incelenmiş yayınlanmıştır (Schachner et al. 1997, 9-38). Bu araştırmada özelliklerine göre pek çok mal örneği tespit edilmiştir. Bunlardan biri İnce kum, mika ve saman katkılı kahverengi hamurlu kısa boyunlu ağız kenarından boyuna yuvarlak yassı kulplu. Diğeri mağaranın kuzeybatı kesiminden küçük dipli bir çömlek parçası. Mağaranın güney ve batısındaki kesimden siyahımsı kahverengi boya ile yapılmış boyun kısmında dama, omuz ve gövde üzerinde içi taralı üçgen iç içe dörtgenler ve kulpun hemen altında stilize keçi motifli boya bezekli bir maşrapa ile tek kulplu bardak biçimli kaplar toplanmıştır. Bunlarda başka, çevredekiler tarafından müzeye ulaştırılan bir taş ağırsak ile bazı taş nesnelere de vardır. Bu mağaradan elde edilen çanak çömlekler Son Kalkolitik Çağ'a aittir (Gülyaz, 1996, 275; Schachner et al, 1997, 20-21).

4.2.Külüntepe

Nevşehir ili, Hacıbektaş ilçesine bağlı Çayır Köyü'nün 3 km. doğusunda yer alan höyük, yaklaşık olarak 100 m. çapında ve 6 m. yüksekliğindedir (Harmankaya et al, 1998, Külüntepe). Yerleşme ilk olarak Jiaa adına gerçekleştirilen 1990 yılı Orta Anadolu çalışmaları sırasında tespit edilmiştir. Yerleşmeden elde edilen çanak çömlek parçalarının çoğu Kalkolitik Çağ'a aittir (Omura, 1992, 546). Yerleşmeyi 2012-2013 yıllarında ziyaret eden Türker ise önceleri yok olma tehlikesi yaşayan yerleşmenin kendi yaptığı çalışmalar neticesinde tümüyle tahrip edildiğini tespit etmiştir. Türker ayrıca çok geniş bir araziye oldukça seyrek şekilde dağılmış çanak çömlek parçalarını Kalkolitik ve Eski Tunç Çağı'na, alet artığı olması muhtemel işlenmiş taş parçalarını ise Neolitik Çağ'a tarihlendirmiştir (Türker 2015, 236-237).

4.3.Paşalı

Nevşehir ili, Avanos ilçesine bağlı, Paşalı Köyü'nün merkezinde yer alan höyük yaklaşık olarak 70 m. çapında ve 14 m. yüksekliğindedir (Harmankaya et al, 1998, Paşalı).

Yerleşme ilk olarak Jiaa adına gerçekleştirilen 1990 yılı Orta Anadolu çalışmaları sırasında tespit edilmiştir. Yerleşmeden elde edilen buluntular konusunda ayrıntıya girmeyen Omura buradan Kalkolitik, Eski ve Orta Tunç Çağı ile Demir Çağ çanak çömlekleri bulunduğu bahseder (Omura, 1992, 547).

4.4.Taşlı Burun

Nevşehir ili Kozaklı ilçesine bağlı Taşlıhöyük Köyü sınırları içinde yer almaktadır. Taşlı Burun adıyla bilinen bu yerleşim alanı doğal bir kayalığın üzerine kurulmuştur (Harmankaya et al, 1998, Taşlı Burun).

İlk olarak 1966 yılında Todd tarafından araştırılmıştır. Sonraları bu yerleşme alanını Summers ziyaret etmiştir. Summers burayı Orta Anadolu Kalkolitik yerleşmeleri arasında değerlendirmektedir (Summers, 1993, 30).

4.5.Yazıhöyük

Nevşehir ili, Derinkuyu ilçesi Yazıhöyük beldesinin içinde kalmış olan höyüğün etrafında ve eteklerinde köy evleri vardır. Höyük ilk olarak Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesinden Sever ve ekibi tarafından tespit edilmiştir (Sever et al, 1992, 525, Res, 10-13). Daha sonraları ise Gazi Üniversitesinden Şenyurt tarafından ziyaret edilmiştir (Şenyurt, 2000, 372). İki terastan oluşan höyüğün ilk terası 7 m. yüksekliğinde ve doğu-batı yönünde 135 m. uzunluğundadır. İkinci teras ise yaklaşık 12 m. yüksekliğinde ve yine doğu-batı doğrultusunda 95 m. uzunluğa sahiptir. Höyük üzerinde işlenmiş, çekirdek ya da yonga halinde yoğun obsidyen parçalarına rastlanmıştır (Şenyurt, 2000, 372). Kesintisiz bir iskâna

uğrayan Yazıhöyük'te ilk iskân Kalkolitik Çağ'da başlamış, Eski ve Orta Tunç ile Demir Çağ, Hellenistik, Roma ve Bizans devirlerine kadar devam etmiştir. Yerleşmeden elde edilen çanak çömlek buluntuları bunları kanıtlar niteliktedir (Şenyurt, 2000, 372).

5.Kalkolitik Çağ'da Yozgat ve Çevresi

Çalışma kapsamına giren Orta Kızılırmak Havzası'nın diğer alanlarından biri olan Yozgat ve çevresi Kalkolitik Çağ'da yoğun bir yerleşime uğramıştır. Son yıllarda artarak devam eden yüzey araştırmaları, bölgede bu döneme ait yerleşmelerin hem sayısının artmasını hem de bölgenin bu döneminin aydınlatılmasını sağlamıştır.

Yozgat ve çevresinde Kalkolitik Çağ'da iskân gören yerleşmeler; Akçaağıl Burnu, Alişar⁷, Bozalan Kale, Çadır Höyük, Çayırlık, Çokumağıl, Kaletpe Höyük, Kayalıboğaz, Kül, Söğütçük Pınarı, Yılıkıcı, Zekeriye'dir.

5.1.Akçaağıl

Yozgat ili Merkez ilçesine bağlı Biçikler Köyü'nün Akçaağıl Burnu Mevkiinde, Strobel ve Gerber'in Büyüknefes'teki Tavium Antik Kenti ve yakın çevresinde, Uluslararası Tavium/Tawinija Projesi kapsamında yürüttükleri çalışmalar sonucunda Kalkolitik Çağ'a ait olduğu düşünülen Yarıkkaya tipi çanak çömlek parçası ele geçirilmiştir (Strobel-Gerber, 2011, 267).

5.2.Bozalan Kale

Yozgat'ın Sarıkaya İlçesi'nin Karacalar Köyü'nde yer alan bu yerleşme, Strobel ve Gerber'in Büyüknefes'teki Tavium Antik Kenti ve yakın çevresinde, Uluslararası Tavium/Tawinija Projesi kapsamında yürüttükleri çalışmalar sonucunda tespit edilmiştir. Yerleşmeden Kalkolitik Çağ, Demir Çağ ve Hellenistik-Galat dönemi buluntuları ele geçirilmiştir (Strobel-Gerber, 2009, 60, Resim, 12).

5.3.Çadır Höyük

Yozgat'ın Sorgun İlçesi'ne 17 km. uzaklıktaki Peyniryemez Köyü sınırları içinde yer almaktadır. Çadır Höyük, önemli bir Demir Çağ şehri olan Kerkenes ve Orta Anadolu'nun en önemli yerleşmelerinden biri olan Alişar Höyük arasındaki bir alanda bulunmaktadır (Paley, 2006, 351; Paley, 2007, 519; Paley, 2008, 579).

Hemen yanı başında yer alan Gelingüllü baraj gölünün (Resim-2) sularından etkileneceği için, 1990'lı yılların başından günümüze kadar hem yüzey araştırmaları hem de kazılarla yerleşmedeki iskân ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır (Harmankaya et al, 1998, Çadır Höyük). Buna göre yerleşmedeki en erken iskân Erken ve Geç Kalkolitik Çağ'a kadar uzanmaktadır (Paley, 2006, 362, Fig. 5). Yerleşmedeki çalışmalar höyüğün sadece Kalkolitik Çağ değil diğer dönemlere ait tabakalanmasını da ortaya koymuştur (Gorny et al 1999, 152; Paley, 2006, 359, Fig. 2).

Çadır Höyüğün Kalkolitik Çağ'ı kazı çalışmaları sonrasında ortaya konulmuştur. Buna göre yerleşmenin bu dönemi hem mimari hem de çanak çömlek buluntuları ile aydınlanır. Mimari olarak yerleşmede taş temelli kerpiç tuğlalı ve sıvalı tabanlı bir yapı tipi ile karşılaşmıştır. Bunun yanında MÖ. 3600'lere, Geç Kalkolitik Çağ'a tarihlenen ve "Burnt House/Yanık Ev" olarak tanımlanan yapının konut olarak kullanıldığı düşünülmektedir (Paley, 2006, 352, Fig. 4). Yerleşmenin Kalkolitik Çağ'a ait çanak çömleri ise kaba ve ince işçilikli olarak iki gruba ayrılır. Alişar çanak çömleri ile çok yakın paralellik gösteren Çadır Höyük Kalkolitik Çağ çanak çömleri, kırmızı ve siyah açık mal örnekleri ile de bu bölgenin tipik ve karakteristik mal çeşitleri olarak değerlendirilmektedir (Paley, 2006, 352, Fig. 5);

Kanak Su Vadisi içerisinde yer alan Çadır Höyük bölgenin hem iskân tarihinin anlaşılmasını hem de Kalkolitik Çağ'daki görüntüsünü göstermesi açısından çok önemli bir yerleşmedir.

5.4.Çayırılık

Yozgat'ın Boğazlıyan İlçesi, Çakmak Köyü'nün 1,5 km. kadar kuzeydoğusunda yer alan bu yerleşme, Jiaa adına gerçekleştirilen yüzey araştırmalarının 1990 yılı çalışmaları sırasında Omura tarafından tespit

⁷ Alişar gerek Anadolu gerekse Orta Kızılırmak Havzası'nın hiç şüphesiz en önemli yerleşmelerinden biridir. Bu yerleşmenin ayrıntıları bu çalışmanın devamı niteliğinde olacak bir başka çalışma da yer verilecektir.

edilmiştir. Kalkolitik Çağ başta olmak üzere Eski, Orta ve Geç Tunç Çağı, Demir Çağı, Bizans ve İslami döneme ait çanak-çömlek parçaları ele geçirilmiştir (Omura, 1992, 546; Harmankaya et al, 1998, Çayırılık).

5.5.Çokumağıl

Yozgat'ın Boğazlıyan İlçesine bağlı, eski adı Çokumağıl, yeni adı Esentepe olan köyün sınırları içindedir. Jiaa adına gerçekleştirilen yüzey araştırmalarının 1990 yılı çalışmaları sırasında Omura tarafından tespit edilmiştir. Yerleşmenin boyutları yaklaşık olarak 14 m. yüksekliğinde ve 170 m. çapındadır. Yerleşmede yoğun olarak Kalkolitik Çağ çanak-çömleklerine, az miktarda da Demir Çağ çanak-çömleklerine rastlanmıştır (Omura, 1992, 543, Resim,4-6; Harmankaya et al, 1998, Çokumağıl).

5.6.Kaletepe

Yozgat ili Merkez İlçesine bağlı Cihanpaşa Köyü sınırları içerisinde yer almaktadır. Strobel ve Gerber'in Büyüknefes'teki Tavium Antik Kenti ve yakın çevresinde Uluslararası Tavium/Tawinija Projesi kapsamında yürüttükleri çalışmalar sonucunda tespit edilmiştir (Strobel-Gerber, 2009, 60). Strobel-Gerber'e göre, asıl önemini Hitit dönemi yapılarıyla ön plana çıkaran yerleşmenin üst kısımlarında Orta Kalkolitik Çağ'a ait büyük bir höyük vardı (Strobel-Gerber, 2009, 62). Yerleşmede, Hitit dönemi yapılarının hemen aşağı kısmında Kalkolitik Çağ malzemesine, daha aşağılarda ise her iki devrin geç dönemlerine ait malzemeye rastlanmıştır. Yerleşmede ele geçen çanak-çömlek parçaları herhangi bir aşınmaya ya da tahribe uğramamış ve Hitit dönemi teraslama çalışmalarının bulunduğu alana yığılmış bir şekilde bulunmuştur. Yerleşmedeki çalışmayı gerçekleştirenlere göre, Kalkolitik Çağ malzemelerinin Hitit duvar yapılarının hemen yakınında bulunması bu durumu kanıtlar (Strobel-Gerber, 2009, 62, Resim, 1-11).

5.7.Kayalıboğaz

Delice Irmağı vadisinde yer alan yerleşme, Jiaa adına gerçekleştirilen yüzey araştırmalarının 1989 yılı çalışmaları sırasında Omura tarafından tespit edilmiştir (Omura, 1991, 71; Harmankaya et al, 1998, Kayalıboğaz). Omura'ya göre, Delice Irmağı yatağındaki bu yerleşme, hem Alishar Höyük Geç Kalkolitik buluntuları ile büyük bir benzerlik gösterir hem de bölgenin Geç Kalkolitik Çağ'da yoğun olarak iskân edildiğini kanıtlar (Omura, 1991, 71, Resim, 3,13-14).

5.8.Kül

Delice Irmağı vadisinde yer alan yerleşme (Resim-8), Jiaa adına gerçekleştirilen yüzey araştırmalarının 1989 yılı çalışmaları sırasında Omura tarafından tespit edilmiştir (Omura, 1991, 71; Harmankaya et al, 1998, Kül). Omura'ya göre, Delice Irmağı yatağındaki bu yerleşme, hem bölgenin Geç Kalkolitik Çağ'dan itibaren iskân edildiğine işaret eder hem de Alishar Höyük Geç Kalkolitik buluntuları ile büyük bir benzerlik gösterir (Omura, 1991, 71).

5.9.Söğütçük Pınarı

Yozgat'ın Yerköy İlçesi'ne bağlı Zencir Köyü sınırları içinde kalan yerleşme Strobel ve Gerber'in Büyüknefes'teki Tavium Antik Kenti ve yakın çevresinde, Uluslararası Tavium/Tawinija Projesi kapsamında yürüttükleri çalışmalar sonucunda tespit edilmiştir. Strobel-Gerber'e göre, bu yerleşmede Erken Kalkolitik Çağ'a ait boyalı çanak-çömlekler ile nokta bezemeli çanak-çömlek parçaları ele geçmiştir (Strobel-Gerber, 2011, 267).

5.10.Yılkıcı

Delice Irmağı vadisinde yer alan yerleşme, Jiaa adına gerçekleştirilen yüzey araştırmalarının 1989 yılı çalışmaları sırasında Omura tarafından tespit edilmiştir (Omura, 1991, 71; Harmankaya et al, 1998, Yılkıcı). Yüzey araştırmalarının başındaki isim olan Omura'ya göre, Delice Irmağı yatağındaki bu yerleşme, hem Alishar Höyük Geç Kalkolitik buluntuları ile büyük bir benzerlik gösterir hem de bölgenin Geç Kalkolitik Çağ'da yoğun olarak iskân edildiğini kanıtlar (Omura, 1991, 71).

5.11.Zekeriye

Yozgat'ın Sorgun İlçesi'ne bağlı Karaburun Köyü'nün 1,5 km. kadar güneydoğusundadır. Jiaa adına gerçekleştirilen yüzey araştırmalarının 1990 yılı çalışmaları sırasında Omura tarafından tespit edilmiştir

(Omura, 1992, 546; Harmankaya et al, 1998, Zekeriye). Omura'ya göre, 90 m. çapında ve 9 m. yüksekliğindeki höyükte Alişar Höyük Geç Kalkolitik buluntuları ile büyük bir benzerlikler gösteren Kalkolitik Çağ çanak-çömleklerine rastlanmıştır. Ayrıca etrafı bataklık olan bu yerleşmeden Eski Tunç ve Demir Çağ'ı çanak-çömlek parçaları da toplanmıştır (Omura, 1992, 546).

Sonuç

Orta Kızılırmak Havzası'nın Kalkolitik Çağ'daki kültürel ilişkileri artık bariz bir şekilde açığa çıkarılmıştır. Havzanın Kalkolitik Çağ'ında çalışma kapsamına alınan illerin tümünde hem bu döneme ait yerleşmelerin sayısında hem de buluntuların çokluğunda gözle görülür bir artışa rastlanır. Bu durum çalışmada elde edilen sonuçlardan biridir. Havzanın bu dönemine ait yerleşmelerinde en göz çarpan buluntu tipi çanak çömleklerde karşımıza çıkar. Havzanın Kalkolitik Çağ yerleşmelerinde ele geçen ve bölgenin Kalkolitik kültürlerinin aydınlatılmasına katkı sağlayan seramikler iki gruba ayrılmıştır. İlk gruba girenler oyma ile nakışlı seramiklerdir. İkinci gruba girenler ise çok iyi perdahlı ve çok iyi pişirilmiş seramiklerdir. Birinci gruba girenler, Alacahöyük ve İkiztepe Kalkolitik seramikleri ile ikinci gruba girenler ise Alişar'ın bu döneme özgü seramikleri ile ilişkilendirilmişlerdir. Orta Kızılırmak Havzası, hem tarih öncesi çağlarda hem de tarihi çağlarda iskân gören çok önemli bir coğrafyadır. Havzada tarih öncesi çağların ilki Paleolitik Çağ ile başlayan yerleşme hareketliliği Neolitik Çağ'da da sürmüştür. Özellikle MÖ. 4. bin yılda Kalkolitik Çağ'da yerleşmelerin sayısında başlayan artış İlk Tunç Çağı'ndan itibaren çok yoğun bir seviyeye ulaşmıştır.

Bu söylenenlerden başka çalışmada elde edilen sonuçlardan biri de havzanın şehirleşme süreci ile ilgilidir. Orta Kızılırmak Havzası'nda yer alan Kalkolitik Çağ yerleşmelerinin tümü, bölgede şehirleşme sürecinin nasıl ve ne zaman gerçekleştiğini göstermesi açısından da çok önemlidir. Bilindiği gibi Anadolu'da kentleşme süreci Kalkolitik Çağ'a kadar uzanır. Çalışmada ortaya konulan bu dönem yerleşmelerinin çoğunda Kalkolitik Çağ buluntularına rastlanması havzanın şehirleşme sürecinin net bir şekilde ortaya konulmasını sağlamıştır.

Orta Kızılırmak Havzası'nın Kalkolitik Çağ yerleşmeleri, gerek Anadolu gerekse Orta Anadolu'nun bu döneminin iskân tarihini ortaya koyması açısından büyük önem taşımaktadır. İlerleyen yıllarda bu yerleşmelerde yapılacak kazılar havzanın tarih öncesi çağlarına büyük katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

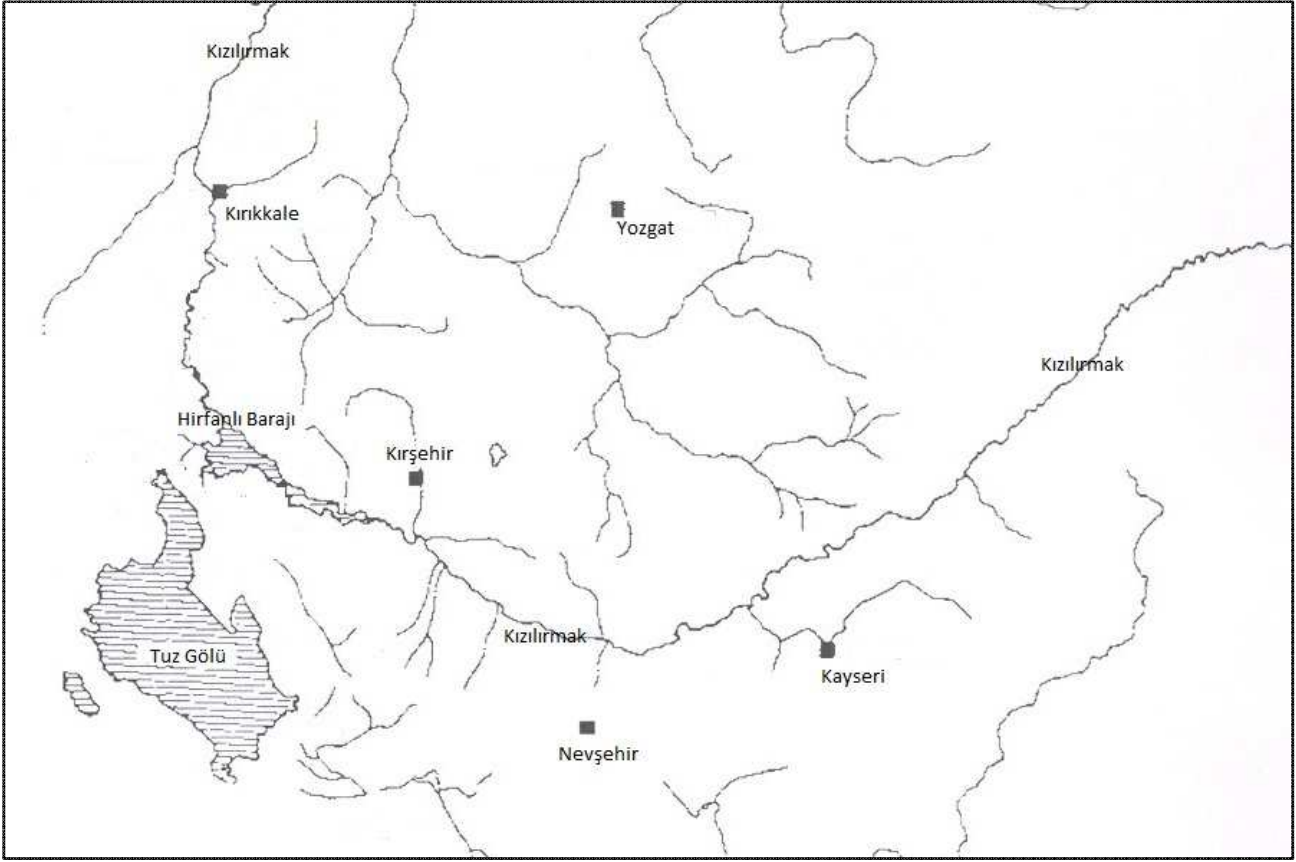
- Aktüre, Sevgi (1997). *Anadolu'da Bronz Çağı Kentleri*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Akurgal, Ekrem (1995). *Anadolu Uygarlıkları*. İzmir: Net Yayınları.
- Akurgal, Ekrem (1999). *Anadolu'nun Kültür Tarihi*. Ankara: Tübitak Popüler Bilim Kitapları.
- Arık, Remzi Oğuz (1933). *Anadolu Arkeolojya Tarihinde Alişar Hafriyatı*. *Türk Tarih, Arkeolojya ve Etnografya Dergisi* 1, 17-63, İstanbul.
- Bahar, Hasan (2010). *Eskiçağ Uygarlıkları*. Konya: Kömen Yayınları.
- Çambel, Halet (1944). Haberler-Hafriyatlar, Hashöyük Kontrol Kazısı. *Bellekten*, 8/29, 157.
- Delaporte, Louis (1932). Grabungen am Hashöyük 1931. *AA* 47, 230-233.
- Diñol, Ali (1982). Hititler. *Anadolu Uygarlıkları Görsel Anadolu Tarihi Ansiklopedisi* 1. İstanbul: Görsel Yayınlar, 18-120.
- Esin Ufuk (1969). *Kuantitatif Spektral Analiz Yardımıyla Anadolu'da Başlangıcından Asur Kolonileri Çağına Kadar Bakır ve Tunç Madenciliği*. İstanbul.
- Esin Ufuk (1979). *İlk Üretimciliğe Geçiş Evresinde Anadolu ve Güneydoğu Avrupa I. Doğal Çevre Sorunu*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Girginer et al (2006). K. Serdar Girginer - Özlem Oyman Girginer - Fatih Erhan, 2004 Yılı Adana ve Kayseri Yüzev Araştırmaları (Sarız ve Kozan). *AST XXIII/II*, 293-308.
- Girginer, K. Serdar (2007). 2005 Yılı Adana (Ceyhan) ve Kayseri (Develi) Yüzev Araştırmaları. *AST XXIV/II*, 173-196.
- Gorny et al (1999). Ronald L. Gorny, Gregory McMahon, Samuel Paley, Sharon Steadman, Bruce Verhaaren. The 1998 Alisar Regional Project Season. *Anatolica*, 25, (149-183).
- Gülyaz, M.Ertuğrul (1996). Civelek Mağarası Yüzev Araştırması. *VI. Müze Kurtarma Kazıları Semineri*, 273-286.
- Harmankaya, Savaş -Tanındı, Oğuz -Özbaşaran, Mıhrıban (1998). *Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri (TAY)* 3, Kalkolitik. İstanbul.
- Harmankaya, Savaş -Tanındı, Oğuz. (2002), *Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri (TAY)* 4 A-B, İlk Tunç. İstanbul.
- Keskin, Levent (2003). *Başlangıcından M.Ö. III. Bin Yılın Sonuna Kadar Batı Anadolu Madenciliği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı, Ankara.
- Kınal, Firuzan (1991). *Eski Anadolu Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Kulakoğlu, Fikri (2011). Kültepe Kaniş Karumu, Anadolu'nun En Eski Uluslararası Ticaret Merkezi. Anadolu'nun Önsözü Kültepe-Kaniş Karumu, K.B.Ş.B. Kültür Yayınları, 40-51.
- Kulakoğlu et al (2010). Kulakoğlu Fikri - Kutlu Emre- Kontani Ryoichi - Tsumura Hiroomi - Ezer Sabahattin. *Kayseri Arkeolojik Yüzev Araştırması Projesi (Kayap) 2009 Yılı Çalışmaları Sonuç Raporu*. *AST XXVIII/III*, 409-428.

- Kulakoğlu et al, (2011). Kulakoğlu Fikri. – Kutlu Emre – Kontani Ryoichi – Tsumura Hiroomi –Ezer Sabahattin. *Kayseri Arkeolojik Yüzey Araştırması Projesi (Kayap) 2008 Yılı Çalışmaları Sonuç Raporu*. AST XXVII/III, 305 – 317.
- Kulakoğlu et al, (2012). Kulakoğlu Fikri. – Kutlu Emre – Kontani Ryoichi – Ezer Sabahattin. *Kayseri Arkeolojik Yüzey Araştırması Projesi (Kayap) 2010 Yılı Çalışmaları*. AST XXIX/III, 215-235.
- Lloyd, Seton (1998). *Türkiye'nin Tarihi*, Çev. E. Varinlioğlu, Ankara: Tübitak Popüler Bilim Kitapları.
- Memiş, Ekrem (1989). *Eskiçağ Türkiye Tarihi*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Naumann, Rudolf (1998). *Eski Anadolu Mimarlığı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Paley, S. M., (2006). Excavations at Çadır Höyük, 2004. *Kazı Sonuçları Toplantısı* 27/1, 351-366.
- Paley, S. M., (2007). Excavations at Çadır Höyük. *Kazı Sonuçları Toplantısı* 28/1, 519-538.
- Paley, S. M., (2008). The 2006 Season at Çadır Höyük. *Kazı Sonuçları Toplantısı* 29/3, 579-592.
- Omura, S. (1991). 1989 Yılı Kırşehir, Yozgat, Nevşehir, Aksaray İlleri Sınırları İçinde Yürütülen Yüzey Araştırmaları. *Araştırma Sonuçları Toplantısı VIII*, 69-90.
- Omura, Sachihiro (1991). 1989 Yılı Kırşehir, Yozgat, Nevşehir, Aksaray İlleri Sınırları İçinde Yürütülen Yüzey Araştırmaları. AST VIII, 69-90.
- Omura, Sachihiro (1992). 1990 Yılı Orta Anadolu'da Yürütülen Yüzey Araştırmaları. AST IX, 541-560.
- Omura, Sachihiro (1993). 1991 Yılı İç Anadolu'da Yürütülen Yüzey Araştırmaları. AST X, 365-386.
- Omura, Sachihiro (2002). 2000 Yılı Orta Anadolu'da Yürütülen Yüzey Araştırmaları. AST 19/2, 303-307.
- Omura, Sachihiro (2003). 2001 Yılı İç Anadolu'da Yürütülen Yüzey Araştırmaları. AST 20/2, 271-274.
- Omura, Sachihiro (2008). 2003-2006 Yıllarında İç Anadolu'da Yapılmış Olan Yüzey Araştırmaları. AST 25/2, 213-224.
- Orthmann, Winfried (1963). *Inneranatolien, IF*. Herausgegeben von der Abteilung Istanbul des Deutschen Archaeologischen Instituts, C. 24, Berlin.
- Özgüç, Tahsin (1948). Ankara Üniversitesi Adına Yapılan Fraktin Kazısı ve Tetkik Gezileri. *Belleten*, XII/45, 260-266.
- Özgüç, Tahsin (1956). Fraktin Kabartması Yanındaki Prehistorik Ev. *Anadolu/Anatolia I*, 59-64.
- Schachner et al (1997). Schachner Andreas - Yenyapan Halis – Gülyaz Ertuğrul- Schachner Şenay. Die Civelek-Höhle in der Nähe von Gülşehir. *Istanbul Mitteilungen*, 47, 9-38.
- Schmidt, Erich F. (1932), *Anatolia Through the Ages, Discoveries at Alishar Mound 1927-1929*. The University of Chicago Press.
- Sever et al, (1992). SEVER Hüseyin - BAYRAM Sabahattin - ÇEÇEN Salih - MENEKŞE Şeyhmus. 1990 Yılı Nevşehir; Niğde ve Aksaray İlleri Yüzey Araştırmaları. AST IX, 523-539.
- Sevin, Veli (2003), *Anadolu Arkeolojisi*. İstanbul.
- Strobel, Karl. - Gerber, Christoph (2009). *Tavium/Tavinija International Research Project 2007 Yılı Kampanyası Raporu*. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 26/3, 59-72.
- Strobel, Karl. - Gerber, Christoph (2011). *Feldforschungen in Tavium/Tavinija-Bericht über die Kampagne 2009*. Araştırma Sonuçları Toplantısı 28/3, 265-267.
- Stronach D.B. (1957). *The Development and Diffusion of Metal Types in Early Bronze Age Anatolia*. AS 7, 89-125.
- Summers, Geoffrey (1993). The Chalcolithic Period in Central Anatolia. *The Fourth Millennium B.C. Proceedings of the International Symposium Nesseburg, 20-30 August 1992*, New Bulgarian University, Sofia, 29-48.
- Şenel, Alaaddin (1995) *İlkel Topluluktan Uygur Topluma Geçiş Aşamasında Ekonomik, Toplumsal ve Düşünsel Yapıların Etkileşimi*. Ankara.
- Şenyurt, Yücel (1999). *Nevşehir İli 1997 Yılı Yüzey Araştırması*. AST XVI/1, 451-466.
- Şenyurt, Yücel (2000). *Nevşehir İli 1998 Yılı Yüzey Araştırması*. AST 17/2, 365-380.
- Türker, A. (2015). *Tunç Çağlarında Nevşehir Kültürlerinin Araştırılması 2012-2013 Yılı Çalışma Raporu, Hacibektaş ve Çevresi*. AST XXXII/1, 231-252.
- Ünsal, Veli. (2016). Alishar'ın Yozgat Arkeolojisi ve Eskiçağ Tarihine Katkısı. I. Uluslararası Bozok Sempozyumu 05-07 Mayıs 2016, I. Cilt, Yozgat, 54-63.
- Von Der Osten, Hans H (1929). *Explorations in Hittite Asia Minor*. ASL XLIII, 1927-28.
- Von Der Osten, Hans H (1937a). *The Alishar Hoyuk. Season of 1930 and 1932, Part 1*, University of Chicago, Researches in Anatolia 7, Chicago.
- Von Der Osten, Hans H (1937b), *The Alishar Hoyuk. Season of 1930 and 1932, Part 3*, University of Chicago, Researches in Anatolia 7, Chicago.
- Von Der Osten, Hans H.–Schmidt, Erich F (1930). *The Alishar Hoyuk. Season of 1927, Part 1*, University of Chicago, Chicago.
- Von Der Osten, Hans H.–Schmidt, Erich F (1932a). *The Alishar Hoyuk. Season of 1927, Part 2*, University of Chicago, Chicago.
- Von Der Osten, Hans H.–Schmidt, Erich F (1932b). *The Alishar Hoyuk. Season of 1928 and 1929, Part 1*, University of Chicago, Chicago.
- Yakar, Jak (1985). *The Later Prehistory of Anatolia. The Late Chalcolithic and Early Bronze Age*. Cilt 2, Oxford.
- Yıldırım, Recep (2002). *Uygurluk Tarihine Giriş (İlkçağ Tarih ve Uygurlukları)*. İzmir: Asil Yayınları.

HARİTA

Orta Kızılırmak Havzası